

KRIMINĀLATBILDĪBA PAR AUTORTIESĪBU PĀRKĀPUMIEM CRIMINAL LIABILITY FOR PIRACY

Aldis Kaļva

Mg.iur., vieslektors, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija,
aldis155@inbox.lv, +371 26197005, Rēzekne, Latvija

Abstract. The publication is dedicated to reflect of problems concerning criminal liability for piracy, their analysis and expression of proposals for their prevention. The author analyzes the judicial decisions of copyright infringement, giving rise to the conclusion, that currently there is problem translating the concept “essential damage”. There is raised thesis that paragraph 148 of the Criminal Law can't accomplish their functions and can't protect in constitution guaranteed copyrights, on the publication. Finally, there are provided conclusions.

Keywords: copyright, piracy, criminal liability.

Ievads

Šajā referātā tiek pētīta kriminālatbildība par autortiesību pārkāpšanu. Veicot šo pētījumu, tika noskaidrotas problēmas, kas saistītas ar kriminālatbildības piemērošanu par autortiesību pārkāpumiem. Ir svarīgi noteikt un pētīt šīs problēmas, jo ar tām ikdienā saskaras tiesībaizsardzības iestāžu darbinieki, izlemjot jautājumus par vainīgo personu saukšanu pie kriminālatbildības un soda noteikšanu.

Šo problēmu pētīšana konkrētajā brīdī ir ļoti aktuāla, jo, sakarā ar moderno tehnoloģiju straujo attīstību, autortiesību pārkāpšana ir kļuvusi par ļoti viegli veicamu noziedzīgu nodarījumu, un līdz ar to arvien biežāk tiek konstatēti dažādi autortiesību pārkāpumi. To pierāda fakts, ka, izpētot tiesu nolēmumus attiecībā uz autortiesību pārkāpumiem, kas veikti pēdējos piecos gados, ir konstatējams, ka veikto autortiesību pārkāpumu skaits ar katru gadu palielinās. Tādēļ nav pieļaujams, ka vainīgās personas dažu tiesību normu nepilnību rezultātā izvairās no kriminālatbildības par viņu veiktajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

Autortiesību aktualitāti pierāda arī fakts, ka tikai nesen – 2014. gada 4. februārī – Eiropas Parlaments apstiprināja direktīvu „Par autortiesību un blakustiesību administrēšanas uzraudzību un mūzikas licencēšanu tiešsaistē pārrobežu līmenī”. Tas apliecina to, ka mūsdienās autortiesību jautājumi ir ļoti aktuāli un tie tiek skatīti un kontrolēti starptautiskā līmenī.

Kā pētījuma mērķis tika noteikts kriminālatbildības piemērošanas par autortiesību pārkāpumiem problēmu atklāšana, izanalizēšana un priekšlikumu, šo problēmu novēršanai, izteikšana, savukārt kā pētījuma uzdevumi tika noteikti: 1) veikt autortiesību jēdziena izpēti; 2) noskaidrot un analizēt normatīvos aktus, kas regulē autortiesības un paredz par to pārkāpšanu kriminālatbildību; 3) veikt kriminālatbildību par autortiesību pārkāpšanu regulējošās tiesību normas sastāva analīzi un izpētīt tās uzbūves īpatnības; 4) izpētīt tiesu nolēmumus par autortiesību pārkāpumiem un veikt to analīzi;

Veicot pētījumu, autors izsaka hipotēzi, ka kriminālatbildību par autortiesību pārkāpumiem regulējošā tiesību norma – Krimināllikuma 148. pants – nespēj pienācīgi pildīt savas funkcijas un aizsargāt Latvijas Republikas Satversmes 113. pantā paredzētās autora tiesības.

Autortiesību jēdziena izpratne

Saskaņā ar Autortiesību likumu, autortiesības ir izņēmuma tiesību veids, kuru subjekts ir darba autors, līdzautori, ieskaitot audiovizuāla darba autorus, atvasināto darbu autori, viņu mantinieki un citi autora tiesību pārņēmēji, bet objekts – autora darbs. Kā noteikts Autortiesību likuma 4. pantā, autora darbi, kas var būt par autortiesību objektu neatkarīgi no izpausmes veida un formas ir: 1) literārie darbi; 2) dramatiskie un muzikāli dramatiskie darbi, scenāriji; 3) horeogrāfiskie darbi un pantomīmas; 4) muzikālie darbi ar tekstu vai bez tā; 5) audiovizuālie darbi; 6) zīmējumi, glezniecības, tēlniecības un grafikas darbi un citi mākslas darbi; 7) lietišķās mākslas darbi, dekorācijas un scenogrāfijas darbi; 8) dizaina darbi; 9) fotogrāfiskie darbi un

darbi, kas izpildīti fotogrāfijai līdzīgā veidā; 10) celtnu, būvju, arhitektūras darbu skices, meti, projekti; 11) ģeogrāfiskās kartes, plāni, skices, plastiskie darbi, kas attiecas uz ģeogrāfiju, topogrāfiju un citām zinātnēm; 12) citi autoru darbi.

Izpētot juridisko literatūru, autors konstatē, ka nepastāv viena konkrēta autortiesību jēdziena definīcija. Tā, piemēram, ir atrodama autortiesību definīcija, kurā autortiesības definētas kā autora personisko nemantisko un mantisko tiesību kopums uz paša radītu intelektuālo darbu tā materiālajā formā (Veikša, 2007., 8.lpp), savukārt citā definīcijā autortiesību jēdziens definēts kā juridisks jēdziens, kuru pieņēmusi lielākā daļa valstu valdību un kurš uz noteiktu laika periodu piešķir darba autoram ekskluzīvas tiesības uz viņa radītā darba lietošanu un izplatīšanu ar mērķi, lai darba radītājs varētu saņemt atlīdzību par savu radīto darbu un spētu sevi finansiāli atbalstīt (World Intellectual Property Organization, 2008., 5.lpp.). Pēc autora domām, vienotas autortiesību jēdziena definīcijas neesamība ir izskaidrojama ar to, ka autortiesību jēdziens ir samērā plašs, un tādēļ ir ļoti grūti izveidot kādu vienu konkrētu un universālu autortiesību jēdziena definīciju, kas sevī ietvertu visus autortiesību aspektus un precīzi raksturotu to būtību.

Autors piedāvā savu autortiesību definīciju: „Autortiesības ir likumā noteiktās autora izņēmuma tiesības uz savas radošās darbības rezultātā radītajiem autortiesību objektiem.” Autors uzskata, ka šī definīcija izskaidro galveno autortiesību būtību, – to, ka autortiesības ir attiecināmas uz autoru un viņa radītajiem autortiesību objektiem jeb viņa radīto intelektuālo darbu, kā arī to, ka autortiesību tiesiskais regulējums ir noteikts likumā, kas Latvijas gadījumā ir Autortiesību likums.

Krimināllikuma 148. panta sastāva analīze

Autors savā darbā veic Krimināllikuma normas, kuras paredz kriminālatbildību par autortiesību pārkāpšanu, sastāva analīzi. Dotajā brīdī kriminālatbildība par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta Krimināllikuma 148. pantā, kas saucas „Autortiesību un blakustiesību pārkāpšana”.

Krimināllikuma 148. panta aktuālā redakcija sastāv no trīs daļām. Panta pirmā daļa paredz kriminālatbildību par autortiesību pārkāpšanu, ja ar to ir radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm. Panta otrā daļa paredz, ka pie kriminālatbildības ir saucamas personas, kuras autortiesību pārkāpumu ir izdarījušas personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās. Savukārt panta trešā daļa paredz kriminālatbildību par autortiesību pārkāpšanu, ja tā izdarīta lielā apmērā, vai ja šis pārkāpums ir izdarīts organizētā grupā, vai par piespiešanu ar vardarbību, draudiem vai šantāžu atteikties no autorības, kā arī gadījumos, kad ar vardarbību, draudiem vai šantāžu ir uzspiesta līdzautorība.

Krimināllikuma 148. panta pirmajā un otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir materiāls sastāvs. Materiāls sastāvs ir viens no noziedzīga nodarījuma sastāva veidiem, kurā kā obligāta objektīvās puses pazīme ir paredzēta seku iestāšanās. Noziegums ar materiālu sastāvu uzskatāms par izdarītu no laika brīža, kad noteiktās noziedzīgās rīcības rezultātā ir iestājušās kaitīgās sekas. Šī noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse kā obligātos elementus ietver prettiesisku rīcību (kas var izpausties kā darbība vai bezdarbība), cēloņsakarību un sekas (Judins, 998., 29. lpp.)

Pamatojoties uz iepriekš minēto, ir secināms, ka, lai kādu personu varētu saukt pie kriminālatbildības pēc Krimināllikuma 148, ir jākonstatē ar noziedzīgo nodarījumu radītās kaitīgās sekas – radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām personas interesēm, vai cietušajam radīts materiālais zaudējums lielā apmērā.

Autors vēlas vērst uzmanību uz faktu, ka Krimināllikuma 148. panta trešajā daļā tomēr ir saskatāmas gan materiāla, gan formāla sastāva pazīmes. Šī panta trešajā daļā materiāls sastāvs ir konstatējams attiecībā uz autortiesību pārkāpšanu, ja ar šīm darbībām cietušajam ir radīts liels zaudējums. Savukārt attiecībā uz pārējiem šī panta trešajā daļā minētajiem iespējamajiem autortiesību pārkāpšanas veidiem – autortiesību pārkāpšana, ja to izdarījusi organizēta grupa; piespiešanu ar vardarbību, draudiem vai šantāžu atteikties no autortiesībām; līdzautorības

uzspiešanu, ja tā izdarīta ar vardarbību, draudiem vai šantāžu, – autoram nav skaidrs, vai likumdevējs tos ir vēlējies traktēt ar materiālu sastāvu vai tomēr ar formālu.

2010. gada 15. februāra likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” anotācijā par iepriekš minētā panta trešajā daļā veiktajām izmaiņām nekas nav paskaidrots. Tādēļ darba autors uzskata, ka, ja likumdevējs būtu vēlējies šo panta daļu veidot tikai ar materiālu sastāvu, tad viņš šī panta dispozīcijā būtu ietvēris vārdus: „par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu”, kā tas ir konstatējams šī paša panta otrajā daļā. Autors uzskata, ka, neietverot iepriekšminētos vārdus panta trešajā daļā, likumdevējs Krimināllikuma 148. panta trešajā daļā minētos iespējamās autortiesību pārkāpumus ir noteicis kā patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, un tie nav jāskata kopsakarā ar šī panta pirmajā daļā minēto noziedzīgo nodarījumu – autortiesību pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām personas interesēm. Tādēļ darba autors uzskata, ka attiecībā uz 148. panta trešajā daļā minēto noziedzīgo nodarījumu – autortiesību pārkāpumu, ja to ir izdarījusi organizēta grupa, – nav nepieciešams konstatēt konkrētā noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušos kaitīgo seku esamību – radītu būtisku kaitējumu ar likumu aizsargātām personas interesēm, jo, pēc darba autora domām, augstākminētais noziedzīgais nodarījums ir ar formālu sastāvu.

Tā kā Krimināllikuma 148. panta pirmajā un otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir materiāls sastāvs, lai kādu personu varētu saukt pie kriminālatbildības pēc Krimināllikuma 148. panta pirmās vai otrās daļas ir nepieciešams konstatēt ar noziedzīgo nodarījumu radītās kaitīgās sekas, kas konkrētajā gadījumā ir būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām personas interesēm. Termina „būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām personas interesēm” skaidrojums ir noteikts likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā un skan šādi: „Nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par piecu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsommu, un apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses; nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par desmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsommu; ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses.” Minimālās mēnešalgas apmērs uz 2017. gadu ir noteikts 2015. gada 24. novembra Ministru kabineta noteikumos Nr.656 „Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu”, 2. pantā un ir 380 euro.

Līdz ar to, no iepriekš minētā, autors secina, ka Krimināllikuma 148. panta pirmajā un otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu kaitīgās sekas ir darba autoram radīts materiālais zaudējums 5 minimālo mēnešalgu apmērā jeb darba autoram radīts mantisks zaudējums 1900 euro apmērā (autors vēlas uzsvērt, ka šāds ievērojama mantiska zaudējuma summas apmērs ir tikai tik ilgi, kamēr Latvijas Republikā nav mainīts minimālās mēnešalgas apmērs), turklāt obligāti jākonstatē, ka ar šīm prettiesiskajām darbībām ir radīts vēl citu ar likumu aizsargāto interešu apdraudējums, vai arī darba autoram radīts mantisks zaudējums 10 minimālo mēnešalgu apmērā jeb darba autoram radīts mantisks zaudējums 3800 euro apmērā.

Izpētot tiesu nolēmumus attiecībā uz autortiesību pārkāpumiem, autors konstatē, ka gandrīz visās autora apskatītajās lietās izskatītas krimināllietas apsūdzībās pēc Krimināllikuma 148. panta pirmās daļas – par autortiesību pārkāpšanu, radot būtisku kaitējumu ar likumu aizsargātām personas tiesībām un interesēm. Visās autora izpētītajās lietās, izņemot vienu, apsūdzētie ir pilnībā atzinuši savu vainu un lūguši tiesu neveikt pierādījumu pārbaudi tiesas izmeklēšanā. Visās šajās lietās tiesa bija atzinusi apsūdzētās personas par vainīgām noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 148. panta pirmajā daļā.

Lai varētu konstatēt kriminālatbildības piemērošanas par autortiesību pārkāpumiem iespējamās nepilnības un problēmas, autors pievēršas Augstākās tiesas Senāta lēmuma par autortiesību pārkāpumu analīzei.

Autors analizē Augstākās tiesas Senāta 2013. gada 28. februāra lēmumu lietā Nr. SKK – 76/2013, sakarā ar apsūdzētā B. A. kasācijas sūdzību par Rīgas apgabaltiesas 2012. gada 31. oktobra spriedumu. Ar Rīgas apgabaltiesas 2012. gada 31. oktobra spriedumu B. A. tika

atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 148. panta pirmajā daļā un sodīts ar piespiedu darbu uz 200 stundām.

Augstākās tiesas Senāts, izvērtējis iepriekš minētajā spriedumā esošo būtiska kaitējuma noteikšanas veidu, ir atzinis, ka „apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, nav izvērtējusi, kā tieši izpaudies šī noziedzīgā nodarījuma, kas ir ar materiālu sastāvu, būtisks kaitējums katrai apsūdzībā norādītajai datorprogrammu tiesību īpašnieci, tas ir, vai ar apsūdzētā B. A. izdarītajām darbībām radīts būtisks kaitējums katrai no apsūdzībā norādītajām datorprogrammu tiesību īpašniecēm. Turklāt apelācijas instances tiesai, nosakot kaitējuma apmēru, bija jāizvērtē, vai datorprogrammu vērtībā ieskaitāms pievienotās vērtības nodoklis”.

Pamatojoties uz augstākminētajiem Senāta atzinumiem, autors uzskata, ka Krimināllikuma 148. panta pirmā daļa attiecībā uz autortiesību pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm, ir tulkojama šādi: autortiesību pārkāpumu gadījumos būtiska kaitējuma radīšana ir jāizvērtē katram cietušajam atsevišķi. Respektīvi, ja ir konstatēti vairāki cietušie, kā tas ir iepriekšminētajā lietā, tad ir jāizvērtē, vai katram cietušajam atsevišķi ar šīm noziedzīgajām darbībām ir radīts būtisks kaitējums. Tādēļ autors uzskata par nepareizu tiesu rīcību, kad pie ar autortiesību pārkāpumu radīto zaudējumu noteikšanas tiek saskaitīti kopā visiem cietušajiem radītie mantiskie zaudējumi. Pēc autora domām, katrs autortiesību pārkāpums pret katru atsevišķu autortiesību īpašnieku ir jānodala viens no otra, jo tie ir atsevišķi noziedzīgi nodarījumi. Tādēļ darba autors uzskata par absurdu situāciju, kad, ja vienā konkrētā brīdī tiek konstatēti vairāki atsevišķi autortiesību pārkāpumi, tad tie tiek apvienoti un skatīti kā viens kopējs pārkāpums.

Izpētot tiesu nolēmumus lietās, kurās personas apsūdzētas pēc Krimināllikuma 148. panta pirmās daļas, autors konstatē, ka visās šajās lietās tiesa, nosakot radīto zaudējumu apmēru, ir saskaitījusi kopā katram cietušajam atsevišķi radītos zaudējumus, kas, pēc autora domām, ir nepareizi, un šie tiesas spriedumi faktiski ir nelikumīgi.

Secinājumi un priekšlikumi

Krimināllikuma 148. panta pirmās vai otrās daļas sastāva objektīvās puses pazīme ir ar šo nodarījumu radītās kaitīgās sekas, kas izpaužas kā būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm, bet trešā daļas pazīme – zaudējums lielā apmērā.

Problēmas, nosakot kriminālatbildību pēc Krimināllikuma 148. panta, tiesām sagādā likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 20.pantā noteiktās pazīmes „noziedzums, kas izdarīts lielā apmērā” un 23. pantā noteiktās pazīmes „būtisks kaitējums” izpratne.

Tiesas nepareizi iztulko Krimināllikuma 148.panta pirmās un otrās daļas pazīmi „būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm” un trešās daļas pazīmi „autortiesību pārkāpšana, ja tā izdarīta lielā apmērā”. Līdzšinējā tiesu prakse lietās par autortiesību pārkāpumiem liecina, ka tiesas cietušajiem nodarīto zaudējumu nosaka, saskaitot kopā visām par cietušajām atzītajām personām radītos materiālos zaudējumus, neizvērtējot, vai šāda saskaitīšana ir pamatota.

Pēc pētījuma pabeigšanas konstatējams, ka pirms darba uzsākšanas izteiktā hipotēze – kriminālatbildību par autortiesību pārkāpumiem regulējošā tiesību norma – Krimināllikuma 148. pants – nespēj pienācīgi pildīt savas funkcijas un aizsargāt Latvijas Republikas Satversmes 113. pantā paredzētās autora tiesības, ir apstiprinājusies. To pierāda pētījumā konstatētie fakti, ka pašlaik spēkā esošā Krimināllikuma 148. panta redakcija ir pārāk vispārīga un tā tiesām rada problēmas tās interpretācijā, izskatot autortiesību pārkāpumu lietas.

Izmantotā literatūra un avoti

Literatūra

1. Judins, A. *Krimināltiesību jēdzienu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LPA, 1998. 64 lpp.
2. Veikša, I. *Kas ir autortiesības?* Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. 143 lpp.

3. World Intellectual Property Organization. *Understanding Copyright and Related Rights* [Izprotot autortiesības un blakustiesības]. WIPO: publication No. 909, 2008., 26 lpp.

Normatīvie akti

1. *Autortiesību likums*. [tiešsaiste] LR 11.05.2000 likums ar groz. līdz 31.12.2014. [atsauce 07.05.2017] Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?id=5138>
2. *Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību*. [tiešsaiste] LR 05.11.1998. likums ar groz. līdz 17.03.2017 [atsauce 07.05.2017] Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539>
3. *Krimināllikums*. [tiešsaiste] LR 01.04.1999 likums ar groz. Līdz 12.01.2017 [atsauce 08.05.2017] Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
4. „*Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu*” [tiešsaiste] LR Ministru kabineta 01.01.2016. noteikumu Nr.656. ar groz. Līdz 01.01.2017. [atsauce 08.05.2017] Pieejas veids: <https://likumi.lv/ta/id/278067>
5. *Grozījumi Krimināllikumā*. Likumprojekts Nr.90/TA-4888, [atsauce 15.02.2010.] Pieejas veids: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/7318F47F694717E9C22576CB00505314?OpenDocument>

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 28. februāra lēmumu lietā Nr. SKK – 76/2013

Summary

In this publication it was research criminal liability application of copyright infringement. As the goal of publication was set to discover and analyze the problem about criminal liability application of copyright infringement. The raised aim was achieved. It was found, that when courts need to application of criminal liability of copyright infringement, they are faced with problem about translating the concept “essential damage”.

After completion of the article is detectable, that expressed thesis before the start of the article - can't accomplish their functions and can't protect in constitution guaranteed copyrights - is confirmed. This is evidenced by the fact in the study found, that when hearing cases concerning piracy, courts have wrongly interpreted the content of the Paragraph 148 of the Criminal Law - material injury of statutory interests and great damage; the author considers that the first part of the Paragraph 148 of the Criminal Law needs some amendments in order to prevent the criminal liability for piracy through carelessness.